

VAURO ĦLAAGA ARO SAKKO DJIVES – DŽEENJIBA KALENGO RING TŠUUVIBOSKO PINSIBONNA

DŽEENJIBOSKO PAALUNO TA STARKIBA

Džeenjiba hin laagade doolesko ĥaal, ka hyövudiine tiljaven džaaniba kaalengo streffimen ring tšuuviosta ta len vertibosko doogavitiko džaaniba lengo ring tšuuviostko pinsibonna vaure minoriteetosko gruppengo paĥal. Doolesko ĥaal dielos puĥĥibonna hin it sar aro Europako unionosko botnosko horttibongo ofisiako (FRA) tšeerimen EU-MIDIS roodiba, kai džeenjade porttiko tšimbakiiri ta somaliako paalunibosko komujengo ring tšuuviostko pinsibi aro Finitiko them. Džoralide džaanibosko botnosko jelpibossa ame vojuvaha fendide te starjuven aro kaalengo streffimen ring tšuuviosta ta te fendjaven lengo stedos boĥlide sar sigide.

Buuriba sas velkade džeenjibosko teemake dooleske, ka kaale lena kontaktos minoriteetengo volliboskiirjake koni oftide just grunnibonna so aahĥena te tšeeren buuribossa. Aro kaalengo kulttuures hin tši froo ĥlaagako saaki, so aahĥena te tšeeren buuribossa ta hin bilokke aro volliboskiirjako butti.

Aro džeenjiba kartavena nii kaalengo kaalengo ring tšuuviostko pinsibi aro buttijako džiiiben. Apo dauva thaan minoriteetengo volliboskiirja naa faldiba te följavel te etnovitiko ring tšuuviostko niekiba, bi džoralide džaanibosko botnosko jelpibossa volliboskiiri vojuvela te omsorgavel fendide pesko tšeeriba sar it veeribosko fendiboskiiri.

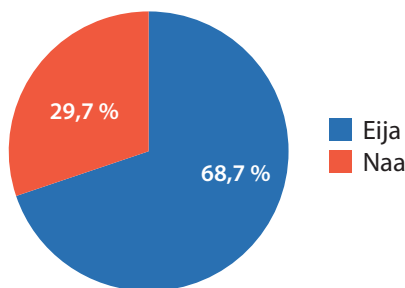
Tritto teema hin kaalengo maĥkurne saaki. Starkiba hin te linjaven minoriteetengo volliboskiirjako tšeeribi vertimes botnosko laagakiire komunisko horttibonsa ta kaalengo horttibossa te rikkaven ta fendjaven pengo iego tšimb ta kulttuuros.

Aro rakkibosko tšeeriba liine dielos 249 kaale, koonenna 61 prosentos (n= 152) sas džuuja ta 39 prosentos (n=97) sas džeeene. Svaariboskiirengo

oldrako klassosko dieliba sas ĥleet. Koni buutide svaariboskiire hin oldrako klassenna 25–34-bereĥĥeskiire (n=68) ta 35–44 bereĥĥeskiire (n=49), koni kuttide oldrako klassosta praal 64-bereĥĥeskiire (n=16). Pengo skoolibosko paalunibosko ringata svaariboskiire dieluvana jakkes, at 57,3 (n=142) hin ĥluutade botnosko skoola, 33,1 prosentos (n=82) vauro trappako skooliba ta 9,6 prosentos hyög skoolako ĥleetiba.

RING TŠUUVIBOSKO PINSIBI TA HORTTIBONGO DŽAANIBA

Kaalengo svaariboskiirena (n=249) 68,7 prosentos phennela, at joon hin streffade ring tšuuviosta apo tši dživibosko thaan aro sisto bereĥĥesko tiija. Aro baro dielos ring tšuuviostko pinsibonna sas puĥĥiba sakko diivesko dživibosko fanibonna, jakkes sar staavibosta aro huusa elle fäärđjengo makkibosko huusa. Svaariboskiire phennena, at douva hin lansavitiko, ka huusako bikniboskiiri elle valliboskiire följavena leen aro huusa.

Hamyöriba 1. Hinko tuut tšunde ring iek elle buutide botnoha aro sisto bereĥ? (n=249)

Kaale streffavena ring tšuuviosta oftide sar somaliako paalunibosko komuja elle porttiko tšimbakiire. EU-MIDIS roodibosko paalal 47 prosentos somaliako paalunibosko svaariboskiirena (n=484), koon buuruvena aro Finitiko them, hin streffade ring tšuuviosta aro sisto bereĥ. Aro Finitiko them buurimen

porttiko tšimbakiirengo (n=562) maħkar dauva numros hin 27 prosentos.¹

Aro it roodiba kaale sas streffade koni buutide ring tšuuuiba aro Tšekkos (64 %), Afrikako paalunibosko komuja aro Malta (63 %), kaale aro Unkaris (62 %), Puola (59 %) ta Greekako them (55 %).

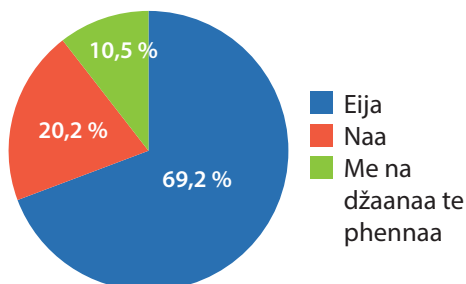
"Aro thaanakiiro fäardyjengo makkibosko huusa kaale mostuvena te presaven aro naaluno vast, bi gaaje vojuvena te presaven tankibosko paalal."

49-bereħheskiiro kaalo

"Me dikkaa sakko diives, at ka me džaa aro huusa, volliboskiire byrjuvena te följaven maan. Me na tromuvaa te tšalavaa guosos, om me na džaaana, at me tenkavaa te tšinnaa douva. Aka diives me džaa alti aro džaanimen huusa dooleske, ka maan pinsavena doori ta me laa te tšeeraa pesko tšinnibi aro freediba."

32- bereħheskiiri kaalengo džuuuli

Finitiko kaalen hin džoralo passiba aro pengo horttibosko pinsiba aro ring tšuuuivosko faniba. Svaariboskiirena (n=247) 69.2 prosentos tenkavela, at joon pinsavenas pengo horttibi, om joon streffavenas ring tšuuuiba elle uurooligiba.

Hamyõriba 2. Džanehasko tu tukko horttibi, om tu streffavehas ring tšuuuiba elle uurooligiba? (n=247)

Kaalengo svaaribi hin it ħlaaga sar aro eurobarometrengo Finitiko themmesko ħluutibi. Aro bereħhesko 2012 eurobarometros 71 % prosentos

aro Finitko them buurimen svaariboskiirena (n=1017) tenkavena, at joon džaanenas pengo horttibi, om joon streffavenas ring tšuuuiba elle uurooligiba. Svaariboskiirengo horttibosko pinsiba aro ring tšuuuivosko fanibi hin aro EU-themme maħkurnijatta 37 prosentos.²

Svaariboskiirena (n=245) 55,8 prosentos džaaanela aro Finitiko them altiki iek instituutos elle tšeeriboskiiro, so rekkavela sikibi ta jelpiba ring tšuuuivosko uhrijenge. Aro džaaniba angouvila svaariboskiiresko skoolibosko ħleetiba. Doolenna, koon hin staude innasto botnosko skoola 46,4 prosentos svaaradas aro puħħiba boijuvitikas. Maħkar doolen, koon hin liine vauro trappako skooliba it numros sas 63,4 prosentos ta maħkar hyõg skoolako ħluutimen svaariboskiiren 91,7 prosentos.

Alsibi dotta so vojuvenas te tšeeren te tšaljaven sakko diivesko ring tšuuuiba:

- Kaalengo sankibongo ta koni fuortunide sakko diivesko guosengo huusako verijengo tšetano buttijako tiljiba passibosko fendiboske
- Tšyõpmanego ta thaanakiire kaalengo tšetane streffbongo stelliba naaluno grunnibongo kutjiboske
- Rakkibosko tšetibosko phiriba kaalengo sankibongo ta vollibosko frestibongo maħkar
- Džaanibosko ta skoolibosko tiljiba etnovitiko profiilbosko niekibosta ta doolesko mienibosta
- Tšiħko skoolibosko stelliba ring tšuuuivosko niekibosta huusako thaanesko buttiakkiirenge tai vollibosko frestibonge

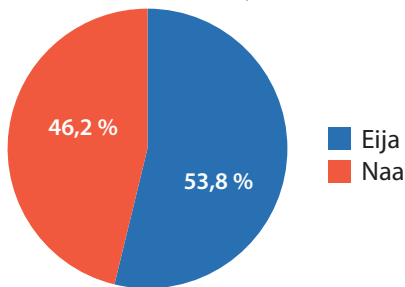
BUTTIJAKO DŽIIBEN

Svaariboskiirena 53,8 prosentos (n=70) hin streffadas ring tšuuuiba aro buttijako roodiba aro sisto pangħ bereħhengo tija. Aro EU-MIDIS roodiba

1 European Union Agency for Fundamental Rights (2009) "European Union Minorities and Discrimination Survey - Main Results Report". Vojuvitiko te len: http://www.fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/663-FRA-2011_EU_MIDIS_EN.pdf (26.2.2014)

2 Europako komisios (2012) Eurobarometros – Ring tšuuuiba aro EU aro bereħ 2012. Vojuvitiko te len: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_fact-fi-fi.pdf (26.2.2014).

it numros sas maħkar somaliako paalunibosko komujen (n=484) 41 prosentot ta maħkar porttiko tšimbakiiren (n=562) 25 prosentot.

Hamyõriba 3. Hinko tuut tšunde ring aro buttijako roodiba aro sisto pangħ bereħħengo tiija? (n=130)

“Me baħadom aro numros so sas aro buttijako stedosko oppenbaariba”. Ka me sommas oppenbaaradom mango nau, sosta vojuvela te hajuvel at me som kaalengo džuuli, mange phenle, at naa butte na roodena buttijako tšeeriboskiires. Ka me baħadom huot aro it steos vauro naaveha, stedos sas panna phirro.”
28-bereħħeskiiri kaalengo džuuli

“Me roodidom butti aro thaanaakiro ħaabenesko huusa. Aro baħiba buttijako diibeneskiire sas džintaha ta phenjas at leen hin hastiba te laħħen nevo buttijako tšeeriboskiires. Ka me ħikkadom mango džaanaibi e-mailoha, oppenbaarade mange, at stedos sas redan džeelo. Me puħtom doħ ta tšyõpmanos phenjas, at jou na vojuvela ta lyõnavel maan dooleske, ka me som kaalo.”

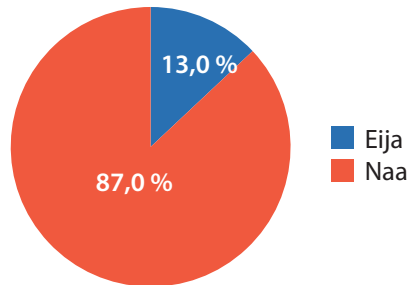
21-bereħħeskiiro kaalo

Ĥluutibongo paalal terne kaale hin aro buttijako dživiba buutide sar phuranide. Iek doħ hin, at ternen hin hyõgide skoolibosko ħleetiba sar phuranide kaalen ta jakkes nii fendide stedos aro buttijako marknos. Douva endo na lela nikki ring tšuuuibosko pinsibi, so terne kaalen hin buutide sar phuranide kaalen.

Kaalengo buttijako marknosko stedos hin bilokko te fendjaven gaajengo naaluno grunnibongo ta ring tšuuuibosko haal, bi nii dooleske, at kaalengo skoolibo ħleetiba hin biħoolide sar gaajengo. Kaalengo koolibosta hin nii svoortibi aro buttijako dživiba. Buutide ringakiro buttijako kooliba mostuvena te dena naal aro tšetano butti buttijako

dijjiboskiirensa, bi it tiija kaalen mostuvena te rakkaven pengo maħkar dotta, sar vojuvenas te tšuuiven it kaalengo koola ta buttijako dživiba.

Kaalenna, koon hin streffade ring tšuuuiba aro buttijako roodiba, (n=70) 87 prosentot na phukade dauva ring tšuuuiba tšekkeske.

Hamyõriba 4. Tšerdalko tu kokares elle tšerdoko tšek vauro phukiba tukko streffimen buttiako ring tšuuuibosta? (n=69)

Doola kutti, koon phukade, oppenbaarade saakata perenge, tši themmeskiirenge sankiboske, minoriteetengo volliboskiirjako ofisiake elle buttijako staggoske. Hin fuortuno te hajuven, at naa tšek na tšerdas phukiba aro thaanesko fallibosko instituutosko buttiako siilibako anglal svaaribosko thaana, vaħka it veeribosko laagako ring tšuuuibosko niekibosko volliba aro buttijako dživiba hin just thaanesko fallibosko instituutengo tšeeriba.

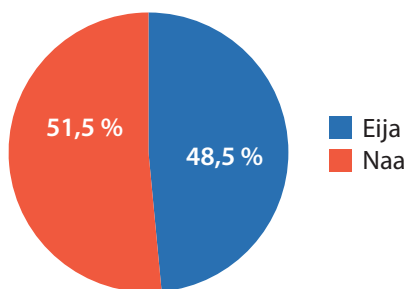
Alsibi dotta so vojuvenas te fendjaven buttijako marknosko stedos:

- Buttijako diijiboskiirengo ta kaalengo tšetane streffibongo stelliba naaluno grunnibongo kutjiboske ta passibosko fendjiboske
- Rakkibosko tšetibosko phiriba buttijako diijiboskiirensa buutide ringakiro buttijako koolibosta ta vojibonna te tšuuiven it buttijako ta kaalengo koola
- Rakkibosko byrjiba kaalengo maħkar kaalengo koolengo ta buttijako dživibosko truħħlesko striidenna
- Rakkibi vaure ħlaaga buttijako diijiboskiirensa velkibosko tšeeribosko džinom dissibosko tijliboske
- Fendjide boodiba kaalenge phukibosko trõskako biħooliboske buttijako ring tšuuuibosta

- Aktiviteeti te fendjaven kaalengo buttijako roodibosko hajibi
- Fendjavena buttijako diijiboskiirengo džamnasko stedenna kaalengo skoolibosko vojibi te jelpaven buttijako liiben
- Mentoribosko fendjiba kaalengo ta gaajengo maħkar buttijako liibenesko fendjiboske
- Hajibosko tiljiba kaalengo maħkar botnos horttibonna

BUURIBA

Svaariboskiireenna (n=248) 68,5 prosentos hin aro sisto pangħ bereħħengo tiija frestadas te hyravel elle te tšinnel tšeer. Aro buuribosko marknos aktiivo kaalenna (n=169) neer paħ elle 48,5 % hin streffade ring tšuuviba pengo etnovitiko byrjibosko ħaal ka joon hin roodide themmesko jelpibossa louvade hyrako tšeer elle vaanligas phuujaako elle foorosko hyrako tšeer.

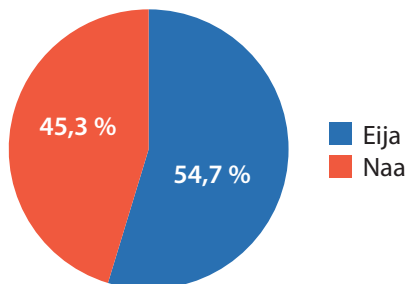

Hamyöriba 5. Hinko tuut tukko džintata tšunde ring tukko etnovitiko byrjibosko botnosko ħaal aro sisto pangħ bereħħengo tiija, ka tu sal frestadal te hyravel hisba phuujaako elle foorosko buuribosko ofisiata? (%) (n=169).

"Ame sam streffadam tšenstako iegiboskierengo ringata horttas buut ring tšuuviba. Foorosko buuribosko ofisia na kammela te hyravel tšeere kaalenge. Om joon rekkavena duituja, doola hin oft i tšeeresta vaure kaalensa, jakkes at kulttuuresko doħħenna na vojuvela te ömsavel aro dala duituja. Om mostuvela te niekavel pes dola duitujenna doolesko ħaal, na rakkavena nevo duituja dooleske ka ame sammas niekadam peen glaanunesta."

33-bereħheskiiri kaalengo džuuli

Kaale na phukavena oft i minoriteetengo volliboskiirijake ring tšuuvibosta aro phirres louvade hyribosko tšeere, bi dola svaaribongo botnosta, so sas liine aro džeenjibosko butti, kaale streffavena pannaki buutide ring tšuuviba aro privaato hyrako marknos sar ka roodena phuujaako elle foorosko hyrako duituja. Buutide sar paħ (n=170) elle 54.7 prosentos tenkavela at leen hin tšudde ring pengo etnovitiko byrjibosko botnosko ħaal ka joon hin frestade te hyraven elle te tšinnen hisba privaato buuribosko marknosta.

Hamyöriba 6. Hinko tuut tukko džintata tšunde ring tukko etnovitiko byrjibosko botnosko ħaal aro sisto pangħ bereħħengo tiija ka tu sal frestadas te hyravel hisba privaato buuribosko marknosta? (%) (n=170).

"Ame frestadam mango phirro maakaha te hyravel hisba. Ame baħadam oppenbaaribosko botnosta hyrako diijiboskiireske. Jou puħtas aro baħiba amengo luotibosko džaanibonna ta om ameen hin buttija. Aro baħiba hyrako diijiboskiiro sas neer fäardi te rekkavel amenge hisba. Ame džejam te dikken dola duituja stedosko praal, bi ka hyrako diijiboskiiro dikjas, at ame sommas kaale, jou na hyradas duituja amenge doolesko ħaal, ka ame sommas lesko džintata rummibosko risksos."

24-bereħheskiiro kaalo

Kaalen hin klaares buutide ring tšuuvibosko pinsibi aro buuriba sar somaliako paalunibosko komujen elle porttiko tšimbakiiren, koon buuruvena aro Finitiko them. EU-MIDIS roodibosko paalal dola Finitiko themmesko somaliako paalunibosko komujenna (n=484) 22 prosentos ta porttiko tšimbakiirena (n=562) 11 prosentos, koon hin roodide hisba aro sisto pangħ bereħħengo tiija, tenkavena, at buuribosko ofisii elle privaate hyrako diijiboskiire hin tšunde leen ring lengo etnovitiko byrjibosko botnosko ħaal.

Aro buut EU-themme kaale streffavena kuttide ring tšuuuiba aro buuriba sar aro Finitiko them. EU-MIDIS roodibosko paalal naaluno merknoske Unkarisko kaalenna 29 prosentos ta Greekako themmesko kaalenna 34 prosentos hin streffadas ring tšuuuiba aro buuriba. Fintiko themmesko kaalengo ring tšuuuivosko pinsibongo buutiba džeenjavela altiki dieloske lengo tšihko horttibongo hajiba. Vauro džeenjibosko tšeeriboskiiro vojuvela te aahhel douva, at aro Finitiko them kaalengo buuriba naa segregimen, bi kaale džiivena aro it thaane ta hin apo it buuribosko markni sar gaaje.

Ĥluutibongo paalal kaale phukavena oftide ring tšuuuivosta, so joon hin streffade apo phuujuengo ta foorengo buuribosko markni sar ring tšuuuivosta apo privaate buuribosko markni. Ring tšuuuivosta apo phuujuengo ta foorengo hyyrako duitjuengo rekkiba phukadas 44,4 prosentos svaariboskiirena. Phukiba tšerde koni oftide minoriteetengo volliboskiirijake.

Ring tšuuuivosta apo phirres louvade hyyrako buuribosko markni phukadas innasto 15,1 prosentos svaariboskiirena. Neer pah (49,4 %) tenkade, at phukibosko tšeeriba sas froomi. Följimeske vaanlidige doh sas džaanibosko fottiba (24,1 %).

Buut kaalen ta privaate hyyrako diijiboskiiren fani hin hajiba, at etnovitiko ring tšuuuivosko niekiba na tšaljuvelas phirres louvade hisbengo hyyriba. Jakkes naa. Hisbako roodiboskiires na lela te phannel auri ring tšuuuivosko botnibonsa. It veerakiiribosko laagako ring tšuuuivosko niekiba tšalavela tšenstako iegiboskiiren ta frestibi ta kokaro komunisko streevimen rummibosko hisbako hyyriba.

Minoriteetengo volliboskiirijako saakakiiresko buttijako botnoha naa saare kaalengo niekavitika pinsibi aro hisbako hyyriba na vojuvena te dikken sar aro it veeribosko laaga niekade ring tšuuuiba. Buuribosko liibenesko svoortibi aahhena dieloske te tšeeren roodiboskiiresko buudibosko historiaha, huushollavitka ta sosiaalne svoortibonsa ta saarengo bilokko hyyrako hisbengo stedos. Aro tši probleemenna hin nii puhhiba dotta at hyyrako hisbengo rekkiba na svaaravela kaalengo kulttuuresko vaatibi elle at tši kaalengo ömsibosko lovibosko ta hyggibosko maneeri grensavena vaure kaalengo buuriba elle liedavena aro mostibi te hastigas paruyen hisba elle thaan.

Aro phuuja hyövuvuna buutide pherdo tšakrimen tšeeribi ta vauro ĥlaaga fallibosko thaanesko verkiba te jelpaven kaalen, koon liidavena ring tšuuuivosta ta ring aahhibosta. Probleemengo spirali na vojuvena te tšuuuven prissi ta te stoppaven innasto aro phuujuengo buuribosko ofisii ta hisbengo hyyribosko frestibi, bi hyövuvuna nii sosiaalno, siigo barjibosko, sikjibosko ta sastibosko tšenstako iegiboskiirengo ta uuħlibosko sikibosko ta masjibongo buttijako hajiba ta tšetano butti. Nii kentengo siilako hyövibosko veeriba vojuvela te aahhel paar gong botnade. Paargong kentosko huupa vojuvela te lel subjektiivo horttiba aro hisba elle buuribosko aahhibongo fendjiba. Taala ka doi hin kaalengo maħkurne froo džintakiiribi ta džorjako vollako hoodiba, hyövuvuna tšetano butti phuujuengo tšenstako iegiboskiirensa, thaanaikiro kaalensa ta siilako tšeerensa ta perensa.

ALSIBI DOTTA SO VOJUVENAS TE TŠEEREN TE KUTJAVEN KAALENGO STREFFIMEN RING TŠUUUVIBA ARO BUURIBA

Buuribosko louvibosko ta fendjibosko maħkurno (ARA)

- Phuujuengo ta themmesko jelpibossa laagade hyyrako hisbengo iegiboskiirengo sikibosko tšeeriba starkideske
- Buuriboskiirengo velkibongo džinom dissibosko fendjiba
- Phuujuengo tšeerimen buuriboskiirengo velkibongo vallibosko džeenjiba
- Phuujuengo hisbako hyyribosko frestiboske tšeeribosko följibongo džeenjiba

Phuuja ta thaanaikiire tšenstako iegiboskiire

- Romano politikosko programmosko tšeeribongo tšatšjiba aro tšetano butti thaanaikiire kaalensa
- Buuriboskiirengo velkibongo tšihko valliba
- It veeribosko naal tšuuuiba ta it veeribosko plaaniba
- Tšihka prinsipengo följiba aro saakakiiresko butti

- Vauro hlaaga fallibosko thaanengo tšenstako iegiboskiirengo buut buttijakkiro tšetano butti ta pherdo tšakrimen tšaljiba aro ajasaave kaalengo huupengo saaki, so hin aro bilokko stedos
- Thaanakiire kaalengo tšetano buttijako gruppengo botniba
- Sosiaalno tšeerukuunibosko byrjiba
- Kentosko tšihkesko liijiba prisiposke, so liedavela tšenstako iegiboskiirengo butti
- Sömsibosko rikkibosko liiben ta sömsibosko naal tšuuviiba aro grannengo striivibi, kaalengo maħkurne froo džintakiiribi ta striidibi kaalengo ta tšenstako iegiboskiirengo maħkar
- Siilako tšeerengo ta perengo roolosko džorjiba aro kaalengo maħkurne striidibi

Phirres louvade hyyrako hisbengo rekkiboskiire

- Hajibosko tiljiba ring tšuuviibosko niekibosko tšakribosta aro frestibi ta kokare komujengo iegimen rummibosko hisbengo hyyriba

Romano saakengo rakkibosko skokka

- Romano politikosko programmosko pieribosko langħjiba
- Rakkibosko rikkiba kaalenge öm saakenna
- Kaalengo sankibongo džorjilba naaluno merknoske aro projektosko hajiba

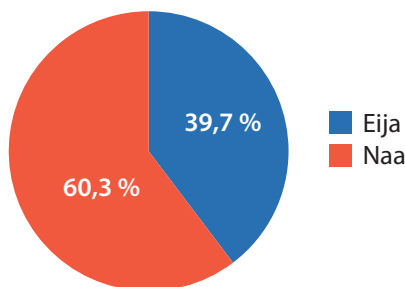
Kaale apo thaanakiro hleetiba

- Tšiħko saakakiiribosko tšatšjiba aro hisbako roodibosko prossos
- Maħkurne striidibongo hindriba ta sömibosko rikkibosko liiben
- Džeenjibosko baħhibongo tšeeriba phuujaake bilaakakiirenske dikkimen buuribongo velkibosko hluutibonna, so tšalavena themmesko jelpibossa laagimen hyyrako hisbi
- Ring tšuuviibosko hajiba ta phukiba dotta perenge, minoriteetengo volliboskiirjake elle ring tšuuviibosko phaljako huupake

- Thaanakiro tšetano butti ta angouviba ta vojovitko stelliba
- Arruno veerako rakkiba öm puħhibonna
- Romano politikosko programmosko tšatšjiba apo thaanesko hleetiba

KAALENGO MAĖKURNE SAAKI

Svaariboskiirena (n=234) 39,7 prosentos hin följadaš kokares elle streffadas aro sisto pangħ bereħħengo tiija kaalengo kulttuuresko maneeri, sosta hin aaħtas haita svaariboskiireske kokareske elle lesko huupake.

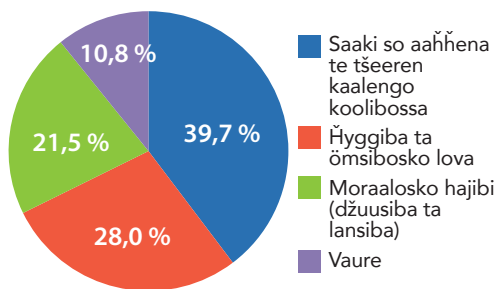

Hamyöriba 7. Salko tu aro sisto pangħ bereħħengo tiij följadal elle streffadal kaalengo kulttuuresko maneeri, sosta hin aaħtas haita tukke elle tukko huupake? (n=234)

Minoriteetengo volliboskiirijako džintata iek klaar prinsipos hin, at tši kaalengo följimen ömsibosko lovibosko ta hyggibosko maneeri tšingravena kokaro komunisko horttibi. Vauro prinsipos hin, at botnosko laaga kviilavela at tšenstako iegiboskiire mostuvena te len aro hajiba jakkes sar hin vojovitiko. Taala naaluno merknoske lena aro hajiba kaalengo kulttuuresko froo iekibi, ka douva hin vojovitiko.

Hyövüvela ta minsavel, at it veeribosko laagako botnosta tšenstako iegiboskiire mostuvena aro pengö iega tšeeribi te tšuuven naal it veeriba faatibavitikas ta plaanimes aro ajasaavo boħliba so hin hyövüvimen aro lengo butti. Jakkes mostuvena ta plaanimes faataven vojovitikibi te len aro hajiba kaalengo kulttuuresko haagibi.

Haitavitika maneerri so svaariboskiire nemnade tšetavela, at doolengo fõljiba utšavela grupposko ta lendengo it hlaagiba. Dai hin kaalengo grupposko džoor, bi it tiija doolesko doñ, soske kokaro komunisko horttibi naa jakkes fuortune tši kaalengo džintata. Kokaro komunisko horttibongo dikkibosko knuutostã bilokke maneerri hin muotude aro histories ta sas aahte sigide fuortune. Aka diives dola liedavena panna tši kaalengo staujiba ta tšeeribi ta lena tši kaalen te postuven doolengo fõljiba nii vaure kaalenna.

Hamyõriba 8. Save kaalengo kulttuuresko maneerenna hin aahtas tukke elle tukko huupake haita? (n=234)

"Mango tšai luopudas kaalengo koolenna noogra berehhesko paalal. Da hluutiba na dikne tšihkoneske kaalengo mañkar ta mansa lena hilo tiija kontaktos dotta. Tenkavena at mango tšai hin luopimen ta joi nourudas auri kaalengo mañkareatta."

56-berehheskiiri kaalengo džuuli

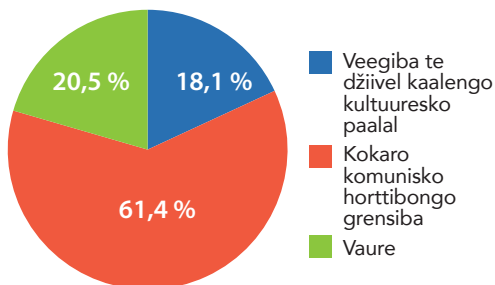
"Me mostudijjom te rakkaa maan vaure kaalenna ta džaanimen stedi hlehtako iinibosko hlaa."

52-berehheskiiri kaalengo džuuli

"Me mostudijjom te fõljavaa džuusibosko maneerri, saavengo paalal me na vojuvaa naaluno merknoske te džaa aro it stammnasko huusa sar phuranide kaale. Prastiba aro oppenbaar stedi elle staaviba aro plimibosko hallis hin bilokko dooleske, ka mostuvela te dikkil starkes, at doi naa vaure kaale."

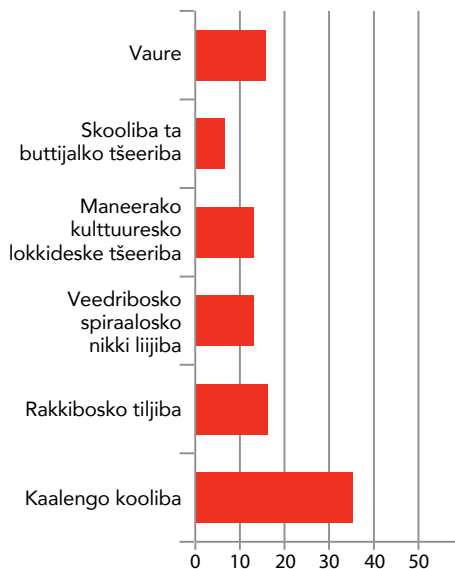
34-berehheskiiri kaalengo džuuli

Svaariboskiirena (n=229) 36,2 prosent (n=83) dikkela, at aro kaalengo hluutibosko tšeeriba hin haitavitika saaki. Svaaribi vojuvela te klassavel aro dui gruppos doolesko paalal, savo hlaaga elementi svaariboskiire rikkade haitavitika aro hluutibosko tšeeriba: kokaro komunisko horttibongo grensiba ta veegiba te džiivel kaalengo kulttuuresko paalal.

Hamyõriba 9. Savo hlaaga haitavitika saaki hin aro hluutibosko tšeeriba? (n=83)

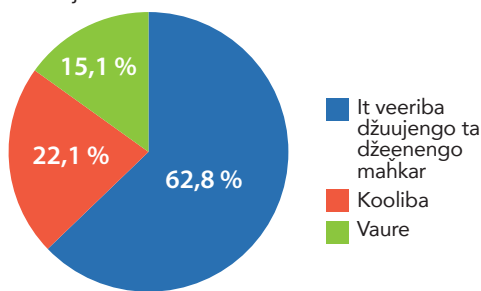
Svaariboskiirena (n=237) 77,6 prosent (n=184) naavadas tši saaka aro kaalengo kulttuures, so joon kammenas te paruven. Aro paribosko kammiba hin bare froojibi oldrako gruppengo mañkar: koni ternide svaariboskiire hin koni bikammikiiride te paruven tši, bi koni phuuride kammena buutide paribi. Terne kaalenna (16–24-berehheskiire) 67,5 prosent ta praal 64-berehheskiirena 85,7 prosent paruvelas tši aro kaalengo kulttuures.

Hamyõriba 10. So tu paruvelas aro kaalengo kulttuures? (n=184)

Svaariboskiirena (n=228) 37,7 prosentos (n=86) hin douva džintata, at džuu jako stedos hin bilokko kaalengo mañkar. Doi naas merknavitiko froojiba džuu jengo ta džeenengo mañkar ta svaariba naas helle phallo svaariboskiiresko oldrata. Svaariboskiirengo skoolibosko hleeetiba parudas pesko džintako rikkiba. Doolenna koon hin hluutadas innasto botnosko skoola tritto dielos (34.9 %) tenkavela at aro džuu jako stedos hin probleemi. Mañkar doolen koonen hin on hyög skoolako skooliba numros hin 50,0 prosenttos.

Svaariboskiire (n=86), koonengo džintata aro džuu jako stedos hin probleemi, tenkavena koni oftide, at svoortibongo doñ hin it veeribosko fottiba džuu jengo ta džeenengo mañkar. Svaariboskiirena 62,8 prosentos (n=54) tšuuvela naal it veeriba džuu jengo ta džeenengo mañkar ta kaalengo džuu jako teelide stedos. 22.1 prosentos (n=19) tenkavela, kaalengo koolibossa hin probleemi. Hou svaariboskiire nemnavena vaure saaki jakkes sar tšaljibosko streeviba ta lansiba.

Hamyöriba 11. Savo hlaaga probleemi hin aro džuu jengo stedos mañkar kaalen? (n=86)

"Aro kriisos džuu ja hin aro bengalo stedos. Naaluno merknoske džiftibosko froojiba hin ajasaavo. Džuu ja na tromuvena te khaaren džeenen dooleske, ka na kammerna at lengo hleehta ta neerune komuja nouruvena aro faarligiba."

29-berehheskiiri kaalengo džuu li

"Douva hin buut phallo hleehtata ta huupata. Aro tši huupi džuu jako roolos hin horttas"

phurano tijakiiri, stedos hin bengalo ta džuu jengo na dena patti. Aro tši huupi džuu jengo ta džeenengo mañkar hin it veeriba. Džeeene tšeerena hluutibi. Džuu jako stedos hin teeluno, om džeeeno kammela jakkes. Douva hin endo buut phallo džeenesta."

33-berehheskiiri kaalengo džuu li

"Džuu jengo ta džeenengo it veeriba na följavena. Džeeeno hin huupako hjeero ta džuu jengo hluutako volla hin fottavitiko. Douva hin jakkes nii ternengo mañkar. Tšaaave bihavana tšaijen."

41-berehheskiiro kaalo

TŠEERIBOSKO LINJIBI

Ameen hin vaaguno gonga ajasaavo hajiba Finitiko themmesko kaalengo streffimen ring tšuu vibosta, so hin konkreettide sar vieribi. Ame džaanaha konkreettide sar sigide, sar but ta aro savo hlaaga sakkoo diivesko fanibi kaale streffavena ring tšuu vibosa.

Džeenjibosko hluutibi sote džangaven te hajuvel, sar merknavitiko tšetano phuu jako bihorttibosta aro kaalengo ring tšuu viba hin puñhiba.

Džeenjibosko hluutibi sote nii dristaven kaalen te rakkaven phirres maneeranna so grensavena kokaro komunisko horttibi ta paribosko hyövibi, so aahhena te tšeeren doolensa.

Kaalengo it veeribosko ta lengo tšetano phuu jako stedosko fendjiba na bañtuvela innasto jakkes at fendjavena butti prissi ring tšuu viba. Doi aro mañkurno roolos hin phuu jako hleeetibosko tšenstako iegiboskiirengo tšetano buttijako jelpiba aro kaalengo saaki ta ajasaave tšeeribosko modellengo laagiba, so fankavena probleemi. Hin nii hyövimen te tšeeren butti te fendjaven passiba kaalengo ta gaajengo mañkar apo vauro hlaaga džii benesko thaane. It fuortuno hin te jelpaven kaalen te rikkaven omsorga kokaro komunisko horttibonna.